

С.О. Жирко,
здобувач кафедри політології
та філософії ХарРІ НАДУ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано ситуацію, що склалася у сфері малого та середнього підприємництва в Україні, розглянуто сучасні проблеми розвитку підприємств та шляхи вдосконалення програм розвитку нашої країни.

Ключові слова: адміністративно-командна система, можливість одержання кредиту, державна програма, державна політика, тиск бізнесу, чинне законодавство, дрібні галузі промисловості, мале підприємство, дрібний підприємець, тенденція економічного зростання.

Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, установленому законодавством [1].

Поняття “підприємництво” не так давно ввійшло в обіг сучасної української мови, а саме: з прийняття Закону України “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. Дослідження проблем підприємництва почалося в колишньому СРСР тільки з початком ринкових трансформацій. Серед вітчизняних дослідників, що займаються науково-теоретичним обґрунтуванням суті й об'єктивної необхідності розвитку підприємництва варто назвати О. Барановського, Ю. Єханурова, З. Варналія, І. Жилиєва, А. Кисельова, Ю. Клочко, В. Корнєєва, С. Реверчука, С. Соболя й ін. Окремі питання зі створення умов розвитку підприємництва розглядались у наукових працях вітчизняних учених-економістів: Л. Безчасного, В. Бородюка, В. Гейца, В. Голікова, І. Лукінова, В. Новікова та ін. [5]. Україна здійснила перехід від командно-адміністративної до ринкової системи господарювання.

Усвідомлення об'єктивної необхідності переходу до ринкових відносин передбачає обов'язковість створення відповідних умов, організаційно-

економічних механізмів для здійснення підприємницької діяльності.

Підприємництво – це невід’ємна частина розвитку ринкової економіки, це важливий фактор формування середнього класу суспільства. Важливу роль у цьому відіграють малі та середні підприємства.

Сьогодні – це основа соціально-економічної моделі ЄС. На їхню частку доводиться порядку 2/3 зайнятих і 60 % доданої вартості. Вони стали стимулом розвитку конкуренції в європейській економіці, змушують великі компанії поліпшити ефективність і впроваджувати нові технології. Підприємства малого та середнього бізнесу впливають на рівень зайнятості ЄС, слугуючи важливим джерелом створення нових робочих місць. Крім того, багато європейських підприємств за правом можуть вважатися світовими гравцями на галузевих ринках, тому що їх експорт досягає 13 % їхнього товарообігу, а близько 20 % підприємств залучені до зовнішньої торгівлі або мають зв’язки з аналогічними підприємствами інших країн.

Малий та середній бізнес допомагає державі вирішувати економічні (створення конкурентного середовища, функціонування приватного капіталу, привабливість для іноземних інвестицій), соціальні проблеми (створення додаткових робочих місць, вирішення проблем бідності).

У 60 – 70-х рр. ХХ ст. у національних економіках розвинених країн зріс вплив великих підприємств. Багато хто з економістів стверджував, що цей вплив і надалі буде зростати, але все відбулося навпаки. На сьогодні великі підприємства функціонують із залученням малих та середніх підприємств, що беруть на себе частку зобов’язань із виробництва та реалізації товарів і послуг народного споживання, котрі не є для них вигідними (гальмують розвиток підприємництва, вимагають залучення інших спеціалістів, передбачають значні витрати часу тощо) [7].

У світовій практиці існує три підходи до визначення малих та середніх підприємств за такими критеріями: кількістю зайнятих, обсягом продажу продукції (послуг), балансовою вартістю активів (таблиця).

Визначення малих та середніх підприємств за методикою ЄС [6, с. 87]

Підприємства	Кількість зайнятих	Річний обсяг, млн.єкю	Баланс, Млн. єкю
Малі	Менше 50	Менше 4	Менше 2
Середні	50-250	Менше 16	Менше 8

Високий рівень розвитку малого та середнього підприємництва в країнах ЄС є необхідною умовою успішного функціонування ринкової економіки. Державне регулювання доповнює ринковий механізм. Головною метою держави є розроблення відповідної соціальної, економічної, законодавчої основи. Тому вивчення досвіду малого підприємництва сприяє розвитку державної політики шляхом поєднання, узгодження, комбінування різних форм, методів, засобів регулювання та підтримки, головними серед яких є: законодавчо-правова інституційна, фінансово-кредитна підтримка, (передбачає прямі гарантовані позики), цільове субсидування, пільгове кредитування, гарантії перед кредитними товариствами, цільове бюджетне фінансування, створення різних кредитно-фінансових та інвестиційних організацій, сприятлива податкова політика, інформаційно-консультативна, організаційно-управлінська підтримка, технологічне навчання, технічна допомога, стимулювання зусиль у сфері самоорганізації бізнесу. Такі засоби так чи інакше передбачені програмами стимулювання малого та середнього бізнесу в більшості розвинених країн [4, с. 37].

У країнах ЄС сформовано розгалужену мережу організацій, що займаються регулюванням і підтримкою розвитку малого й середнього підприємництва. Деякі з них мають державну форму власності, а значна частка їх є приватними установами.

Що ж стосується органів державної влади, то в усіх країнах ЄС відповідальність за розвиток малого та середнього підприємництва

розподілено між кількома міністерствами або між спеціальними відділами з питань МСП, що функціонують усередині міністерств. Як правило, політика розвитку малого і середнього підприємництва впроваджується Міністерством економічних справ або Міністерством промисловості й торгівлі. Але інші міністерства також здійснюють заходи з підтримки підприємництва, наприклад Міністерство зайнятості, Міністерство економіки, Центр громадської технології, спеціальні громадські банки і т.д., діяльність яких пов'язана з наданням допомоги підприємствам з питань зайнятості, навчання, міжнародної торгівлі, розвитку тощо [7].

У нашій країні значна частина цих завдань, цілей передбачена законодавчими актами, указами, програмами розвитку малого та середнього бізнесу. Український уряд усвідомлює важливість таких завдань для підприємця, але на практиці складається дещо інша ситуація.

Відповідно до законодавчих документів, які регулюють підприємницьку діяльність в Україні, можна назвати такі органи контролю сфери малого та середнього підприємництва:

- Державний комітет України з питань розвитку підприємництва;
- Державний пожежний нагляд;
- Державний санітарний нагляд;
- Державний ветеринарний нагляд;
- Державний комітет з захисту прав споживачів;
- Державний контроль за цінами;
- Державний комітет України із стандартизації, метрології і сертифікації;
- Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство праці України;
- Міністерство охорони навколишнього середовища і ядерної безпеки;
- Митні органи;
- МВС України;

- Антимонопольний комітет України;
- Національний банк України;
- Пенсійний фонд;
- Фонд соціального страхування;
- виконавчі комітети місцевих рад.

Крім цього, держава дозволяє здійснювати контроль за підприємницькою діяльністю і недержавним органам, громадським організаціям.

Деякі пункти цього списку можна конкретизувати, наприклад МВС України має такі підрозділи:

- Управління з боротьби з організованою злочинністю;
- Управління з боротьби економічними злочинами, до якого входять районні, міські, обласні управління;
- районні відділи внутрішніх справ;
- Податкова міліція.

Усі ці органи мають повноваження перевіряти господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяльності під тим чи іншим приводом. Пересічний підприємець зустрічається в процесі роботи з представниками переважної більшості названих установ.

Крім того, чинне законодавство не враховує певних моментів поточної соціально-економічної ситуації, що склалася в Україні, коли норми, закони, державні стандарти стають застарілими, а сучасний стан економіки вимагає нових способів господарювання. Відсутність відповідності їй призводить до порушення чинного законодавства.

Важливим регулятором успішного функціонування малих та середніх підприємств є кредитування. Пересічному громадянину складно отримати кредит на розвиток бізнесу навіть за наявності ефективного бізнес-плану, оскільки досить жорсткими є умови кредиту, тобто високі відсотки від суми кредиту (близько 13-14 %), висока завдаткова вартість, яка має перевищувати

суму кредиту в 1,5 – 2,5 рази. Крім цього, серед таких умов можна назвати різні експертні оцінки, страхування тощо. Усе це ускладнює отримання кредиту. За кордоном же в межах державних програм дотації на пільгове кредитування становлять 3 – 10 % від суми кредиту. Пільгове кредитування малих та середніх підприємств здійснюється за єдиними для всіх правилами, тобто жодному заявникові не надають переваги, а до уваги береться лише кредитоспроможність. Пільгові умови кредитування передбачають:

- низьку відсоткову ставку;
- тривалий термін кредитування;
- можливість повернути отриману суму до закінчення терміну кредиту;
- дольове фінансування (частину проекту фінансують інші заклади).

Можливо, якби в Україні були створені відповідні умови кредитування, то більша кількість громадян, які бажають започаткувати свій бізнес, але не мають стартового капіталу, отримала б можливість власного підприємництва.

На сьогодні існує ситуація, за якої можливість розвитку власної справи мають ті, хто вже має фінансові можливості для цього. Дивує те, що до цієї категорії належить і значна кількість державних службовців, які стають одночасно власниками приватних підприємств, часто користуючись службовим становищем, уникають певних обов'язкових етапів своєчасної реєстрації і розвитку підприємства.

За вигідних умов кредитування більша кількість людей отримає можливість організувати свою справу, отже, зросте конкуренція, підвищиться якість товарів і послуг.

Проблемою та перешкодою ефективному розвитку малих та середніх підприємств є адміністративні бар'єри, як-от: висновки, сертифікація, ліцензування, дозволи, що видаються на короткий термін, наприклад на рік, і змушують підприємство, яке не змінює свого функціонального призначення, оформлювати багато документів знову та знову отримувати дозволи.

Таким чином, можна виділити такі основні проблеми становлення й розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, які на нашу думку,

потребують розв'язання:

- відсутність адаптованого до сучасних соціально-економічних умов законодавства;
- адміністративні бар'єри, бюрократія;
- відсутність доступної системи кредитування;
- надмірне втручання органів контролю в діяльність малого та середнього підприємства.

Беручи до уваги ступінь дослідження проблеми становлення та розвитку малого та середнього бізнесу, а також досвід функціонування підприємств у країнах з розвинутою економікою, можна зробити висновки, що для того, щоб стимулювати розвиток малого та середнього підприємництва в Україні, потрібно вести політику максимального стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. Першими кроками в цьому напрямку може бути усунення адміністративних перешкод.

Головною умовою збереження високого рівня добробуту населення вважається зростання продуктивності праці, в основі якого лежить розвиток великого виробництва, і одночасне підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств. Західна економіка стоїть на двох китах: з одного боку, великі структури, що додають їй стабільність і керованість, з іншого – малі підприємства, що формують конкурентне середовище і забезпечують гнучкість [3].

Аналіз досліджень політики підтримки, розвинених країн у цьому напрямку показує, що головна її мета – збалансування інтересів держав і бізнесу. Для здійснення державного регулювання в малому та середньому підприємстві потрібно застосувати спеціальне законодавство, розробити й реалізувати систему цільових програм фінансового, інформаційного, технологічного, зовнішньоекономічного сприяння розвитку цього сектора економіки. У цих програмах використати особливі схеми фінансування, прийняти заходи щодо вирівнювання положення малих і середніх підприємств на ринку порівняно з більшими.

Велике значення має правове регулювання. З метою стимулювання малого бізнесу треба розробити і ввести нові юридичні моделі. Одним з найбільш важливих напрямків регулювання і надання сприяння розвитку малого та середнього бізнесу є державне фінансування. Воно може здійснюватися як у вигляді прямого субсидування, так і шляхом створення змішаних засобів підтримки, надання гарантій щодо повернення кредитів, видачі їх під пільгові відсотки, участь у капіталі малих і середніх фірм. Усі ці міри підкріплюються податковою політикою. Її сутність складається в установленні пільгового податку на прибуток для малого бізнесу.

Важливе значення має надання інформаційних послуг, а також сприяння інноваціям шляхом передачі технологій, упровадження результатів досліджень. Професійне утворення і навчання на дрібних і середніх підприємствах має свої особливості й труднощі, тому навчання й перепідготовка кадрів для самостійної підприємницької діяльності займають ключове місце в політиці сприяння та розвитку підприємництва. Для того щоб розвивати в людині підприємницькі здатності, з раннього віку необхідно давати знання про бізнес.

Таким чином, на рівні конкретної людини стоїть завдання надати повну інформацію й необхідні навички потенційним підприємцям. Потрібно створити мережу навчальних і консультаційних пунктів, до завдання яких буде входити надання допомоги підприємцям у розробці їх стратегії в умовах ринку.

На рівні фірм особлива увага повинна приділятися створенню такого середовища, в якому фірми могли б максимально швидко зростати і розвиватися, а також можливості безперешкодного виділення з великих фірм малих і середніх підприємств, якщо буде потреба.

Таким чином, регулювання й підтримка малого та середнього підприємництва полягає, в основному, в розробці відповідної законодавчої й нормативної бази, організації спеціальних органів підтримки, розширенні доступу до фінансових ресурсів і інновацій, забезпеченні повної й своєчасної

інформації, організації навчання працівників.

Зазначене щодо розробленої діяльності приведе до перетворення малого й середнього бізнесу в сектор економіки, що займає значне місце в розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про підприємництво” // ВВР України. – 1991. – № 14. – С. 3.
2. Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 46. – С. 22 – 26.
3. Куликов В., Латишева Г., Николаев А. Образование финансово-промышленных групп (необходимость, цели и механизмы) // Рос. эконом. журнал. – 1994. – № 1. – С. 16.
4. Михасюк І., Мельник А., Крупка А., Золога З. Державне регулювання економіки: Підруч. / За ред. І.Р. Михасюка. – 2-ге вид. – К.: Ельга-Н, 2002. – 592 с.
5. Подсолонко В.А., Процай А.Ф., Миронова Т.Л., Василенко В.О. Підприємництво. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 616 с.
6. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 315 с.
7. http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=3208.

Zhirko S.A. Problems of development of small and average enterprise in Ukraine.

The article analyses the present situation in the sphere of small and average enterprise in Ukraine, the contemporary problems of enterprise development and the ways of improving the development programs of our country are also considered.

Key words: business pressure, public policy, government program, access to credit, credit facility, command economy, current legislation, small-scale enterprise, small undertaker, small industries, growth trend.

Жирко С.А. Проблемы развития малого и среднего предпринимательства в Украине.

Проанализирована ситуация, которая сложилась в сфере малого и среднего предпринимательства на Украине, рассматриваются современные проблемы развития предприятий и пути усовершенствования программ развития нашей страны.

Ключевые слова: административно-командная система, возможность получения кредита, государственная политика, государственная программа, давление бизнеса, действующее законодательство, малое предприятие, малые отрасли промышленности, мелкий предприниматель, тенденция экономического роста.